

Проблемні питання проведення експертиз щодо встановлення цілого за частинами пошкоджених документів

Олег Гайдук

провідний судовий експерт, Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки
та судових експертиз Служби безпеки України, м. Київ, Україна,
ORCID: <http://orcid.org/0009-0007-5492-3846>, e-mail: gog1307@meta.ua

Під час розслідування злочинів необхідну інформацію з документа — речового доказу — можна отримати в різний спосіб: за допомогою вивчення його тексту, зовнішнього вигляду, матеріальної основи (бланка, стану поверхні паперу), реквізитів, почерку, речовини штрихів тексту й інших елементів. Іноді важливим є виявлення документа у визначеному місці, у конкретної особи або за іншими відношеннями до справи [1]. Нерідко злочинці, щоб уникнути відповідальності, удаються до різних методів знищення документів, зокрема шляхом їх подрібнення.

З огляду на зазначене, ураховуючи мету, яка постає перед органами досудового розслідування чи суду, логічно призначати трасологічну експертизу цілого за частинами, оскільки відповідно до п. 11.1 Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України 08.10.1998 р. № 53/5 [2], за допомогою цієї експертизи можна встановити, чи мають частини предмета спільну лінію (поверхню) розділення, тобто чи становили вони раніше одне ціле. Проте, відповідно до п. 3.2 цього документа, установлення цілого за частинами документа належить до технічної експертизи документів.

То яку експертизу необхідно призначити в такій ситуації і чи мають експерти, яким присвоєно кваліфікація судового експерта за вказаними видами експертиз, необхідні знання, щоб повно й усебічно дослідити пошкоджений документ з метою встановлення його цілого за частинами?

Ключові слова: пошкоджений документ; ціле за частинами; експертиза.

Problematic Issues when Conducting an Examination to Establish the Whole from the Parts of Damaged Documents

Oleh Haiduk

During the investigation of crimes, the necessary information from a document — physical evidence — can be obtained in the best ways: by studying its text, appearance, material basis (letterhead, condition of the paper surface), details, handwriting, substance of the strokes of the text, and other elements. Sometimes it is important to find a document in a specific place, with a specific person, or in other ways related to the case [1]. Often, criminals, in order to avoid liability, resort to various methods of destroying documents, including shredding them.

In view of the above, taking into account the goal that is set before the pre-trial investigation bodies or the court, it is logical that it is necessary to order a traceological examination of the whole in parts, because in accordance with clause 11.1. scientific and methodological recommendations on the preparation and appointment of forensic examinations and expert studies approved by the order of the Ministry of Justice of Ukraine dated 08.10.1998 No. 53/5 [2] this examination establishes whether parts of the object have a common line (surface) of separation, that is, whether they previously constituted a single whole.

However, according to clause 3.2 of these Methodological Recommendations, establishing the whole from the parts of a document belongs to the technical examination of documents.

So what kind of expertise should be assigned in such a situation and do experts who are qualified as forensic experts for the specified types of expertise have the necessary knowledge to fully and comprehensively examine the damaged document in order to establish its whole from its parts?

Keywords: damaged document; whole in parts; examination.

Першопочатковим ключовим моментом у нашому дослідженні є предмет експертизи, а саме «пошкоджений документ», тому спочатку встановимо, що розуміється під визначенням «документ».

В Україні офіційно прийняті три визначення документа, які зафіксовані в деяких Державних стандартах (ДСТУ), а це: записана інформація, яка може розглядатися як одиниця під час здійснення інформаційної

діяльності [3]; матеріальний об'єкт з інформацією, закріпленою створенням людиною способом для її передавання в часі та просторі [4]; інформація, зафіксована на матеріальному носії, основною функцією якого є зберігати та передавати її в часі та просторі [5].

У ст. 1 Закону України «Про інформацію» [6] зазначено, що документ — це матеріальний носій, що містить інформацію, основними функціями якого є її збереження та передавання у часі та просторі.

У техніко-криміналістичному значенні документ — це матеріальний об'єкт дослідження, що являє собою предмет (папір, картон тощо), на якому в будь-який спосіб зафіксована інформація [7].

Однак, на відміну від техніко-криміналістичного значення, Верховний Суд в Узагальненні практики розгляду кримінальних справ про злочини, склад яких передбачено ст. 366 Кримінального кодексу України (службове підроблення) [8], визначає, що для того, щоб той чи інший акт був визнаний документом та мав статус офіційного, серед визначених Узагальненням ознак, необхідно, щоб інформація була зафіксована на відповідному матеріальному носії (папері, дискеті, диску, магнітній, кіно-, відео-, фотоплівці тощо) з метою її зберігання, використання або розповсюдження. Тобто, основа документа це не лише папір, а поширені в сучасному світі документи з основою виготовленою з полімерного матеріалу (паспорта у вигляді ID-картки, посвідчення водія, платіжні картки тощо) чи комбінованою основою (обкладинки паспортів, військових квитків тощо).

Під час вивчення програми підготовки судових експертів № 1 «Експертна спеціальність 2.1 — дослідження реквізитів документів» [9], а також відповідних розділів навчальних методичних документів, встановлено, що, незважаючи на наявності навчальних тем з питань встановлення цілого за частинами документа, здебільшого здійснено акцент на відновленні розірваних документів, водночас не вивчаються такі види «цілого», як «складені предмети» і «комплексне ціле», а це актуально, коли необхідно встановити чи являли одне ціле, наприклад, аркуші

паспорта, які не вирвані, а видалені в результаті розброшування документа.

Під час опанування експертної спеціальності 4.2 «Дослідження знарядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами» за програмою підготовки судових експертів [10], кандидат вивчає теоретичні основи не лише про один вид матеріалу, з якого виготовлений досліджений об'єкт, а опановує комплексний підхід до вирішення поставленого завдання. Методикою [11] систематизовано й уніфіковано процедуру виконання трасологічного дослідження зі встановлення цілого за частинами, зокрема застосування різних методів порівняльного дослідження, встановлення механізму розділення, оцінки морфологічних ознак на площинах розділення.

Звісно, вид друку і наявність захисних елементів (зокрема, за їх візуалізації в ультрафіолетових та інфрачервоних променях) під час порівняльного дослідження є суттєвими ознаками. У цьому разі слід визнати, що в експерта-трасолога відсутні спеціальні знання та відповідне технічне забезпечення для встановлення названих ознак, тому він має проінформувати ініціатора про необхідність залучення інших експертів.

Підбиваючи підсумки викладеного вище, можна стверджувати, що під час вирішення питання щодо встановлення цілого за частинами пошкоджених документів, особливо у випадку, коли документи мають елементи захисту, основним моментом є не предмет експертизи, а завдання, яке вирішують під час її проведення, і тому, на думку автора, органу досудового розслідування або суду доцільно все ж таки призначати комплексну трасологічну та технічну експертизу документів.

Перелік джерел посилання

1. *Наукові записки. Серія: Право.* 2006. Вип. 7. С. 153.
2. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертів та експертних досліджень : затв. наказ. Мін'юсту України від 08.10.1998 р. № 53/5 (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 23.01.2026).

3. ДСТУ 2392-94 Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення : затв. наказ. Держстандарту України від 29.09.1994 р. № 68. [Чинний від 01.01.1995]. 13 с. URL: https://dbn.at.ua/_ld/11/1166_DSTU2392-94.pdf (дата звернення: 23.01.2026).
4. ДСТУ 3017-95 Терміни та визначення : затв. наказ. Держстандарту України від 23.02.1995 р. № 58. [Чинний від 01.01.1996]. 47 с.
5. ДСТУ 2732:2004 Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення понять : затв. наказ. Держспоживстандарту України від 28.05.2004 р. № 97. [Чинний від 01.07.2005]. 36 с. URL: https://dbn.at.ua/_ld/11/1166_DSTU2392-94.pdf[https://vn.court.gov.ua/userfiles/27_2732-2004\(1\).pdf](https://vn.court.gov.ua/userfiles/27_2732-2004(1).pdf) (дата звернення: 23.01.2026).
6. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 23.01.2026).
7. Воробей О. В., Мельников І. М., Волошин О. Г. Техніко-криміналістичне дослідження документів : навч.-метод. посіб.
8. Практика розгляду кримінальних справ про злочини, склад яких передбачено ст. 366 Кримінального кодексу України (службове підроблення) : узагальнення Верховного Суду України від 19.10.2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n_002700-09#Text (дата звернення: 23.01.2026).
9. Програма підготовки судових експертів № 1 «Експертна спеціальність 2.1 — дослідження реквізитів документів». URL: <https://minjust.gov.ua/m/21-doslidjennya-rekvizitiv-dokumentiv> (дата звернення: 23.01.2026).
10. Програма підготовки судових експертів № 1 «Експертна спеціальність 4.2 — дослідження знарядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами». URL: <https://minjust.gov.ua/m/42-doslidjennya-znaryad-agregativ-instrumentiv-i-zalishenih-nimi-slidiv-identifikatsiya-tsilogo-zachastinami> (дата звернення: 23.01.2026).
11. Методика встановлення цілого за частинами. Експертна спеціальність 4.2 «Дослідження знарядь, агрегатів, інструментів і залишених ними слідів, ідентифікація цілого за частинами» / укладачі: А. М. Коструб, О. В. Грищенко, Д. Є. Щирба, Т. Г. Чашницька. Київ, 2015. 37 с.